

Poznání textilní výroby v raném středověku na základě archeologických nálezů

*PhDr. Helena Březinová, Ph.D.
Archeologický ústav AV ČR
Praha, v.v.i.*

brezinova@arup.cas.cz

Úvod do problematiky

- Do 90. let 20. století malý zájem odborníků
- Malý počet archeologických nálezů souvisejících s textilní výrobou
- Nepříznivé podmínky pro dochování organických materiálů
- **Spolupráce archeologů, historiků, textilních technologů, konzervátorů, etnografů a historiků umění**

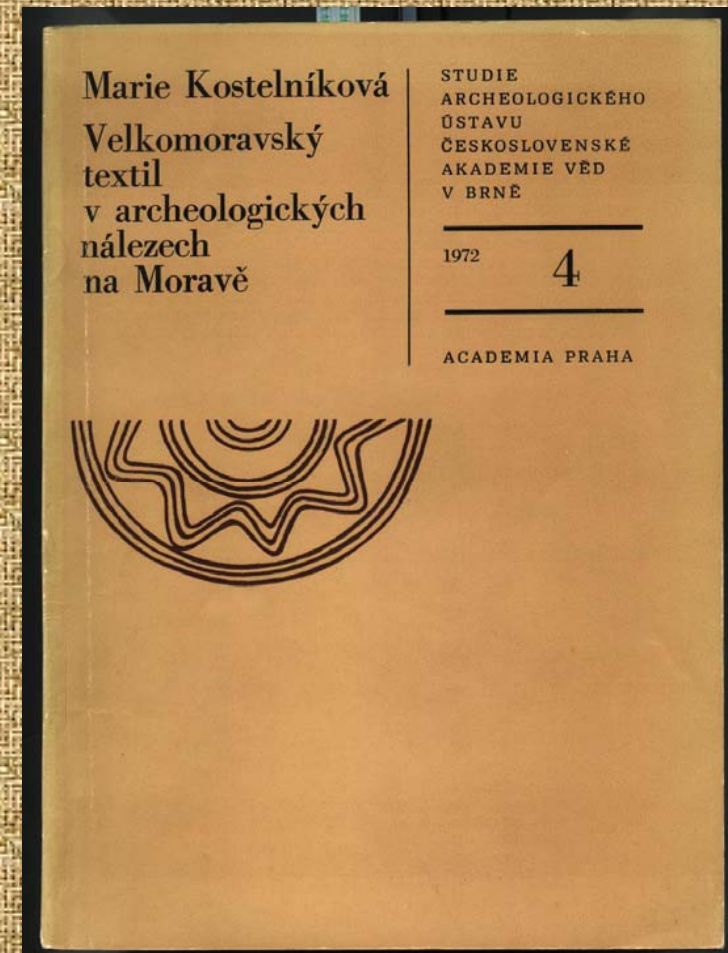
Vývoj bádání o raně středověkém textilnictví

- Lubor Niederle
- Vilém Hrubý
- Jitka Staňková
- Marie Kostelníková
- Milena Bravermanová
- Helena Březinová

PhDr. Marie Kostelníková (1926 – 2002)

- **ArÚ Brno**
- **Zpracované lokality:
Mikulčice – valy,
Staré Město,
Rajhrad, Břeclav**
- **Bibliografie AR
1996, 2003**

Evropské textilní bádání

- **NESAT** (North European Symposium for Archaeological Textiles)
- **CTR** (Centre for Textile Research)

www.ctr.hum.ku.dk

- **Německo** – K. Schlabow, K. Tidow
- **Rusko** – M.N. Levinson-Něčajeva
- **Polsko** – J. Kamińska, A. Nahlik, J. Maik
- **Dánsko** – M. Gleba, U. Mannering
- **Norsko** – L.B. Jørgensen

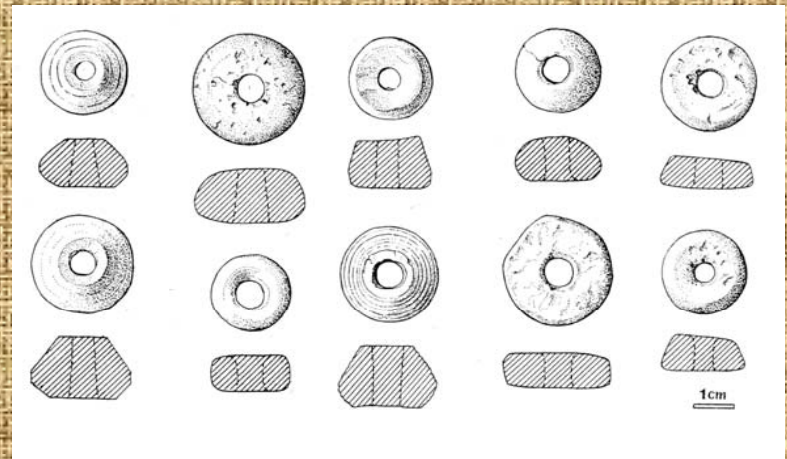
Prameny pro studium textilní výroby

- Archeologické
- Ikonografické
- Písemné
- Etnografické

- Experimentální
archeologie

Archeologické nálezy jako pramen poznání textilní produkce

- Archeologické nálezy textilií
- Archeologické nálezy nástrojů používaných při výrobě textilu

Archeologické textilní nálezy

Stav dochování:

- **Otisk textilie v jiném materiálu**
- **Prokorodovaná textile dochovaná na**
- **nebo v blízkosti kovového předmětu**

- **Samostatně dochovaná textilie suchá**
- **Samostatně dochovaná textilie vlhká**

Textilní otisky

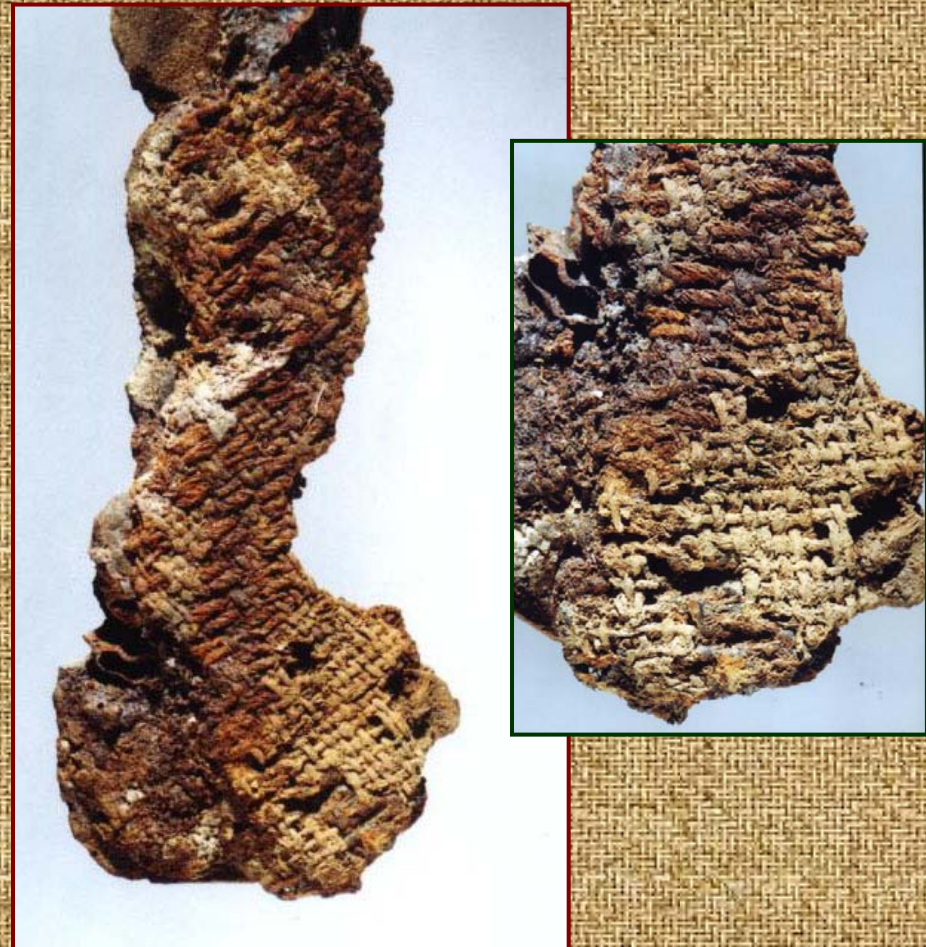
- Negativní otisky ve vypálené keramice nebo ve vysušené hlíně
- Poměrně špatný stav dochování, špatná čitelnost struktury
- Částečné zpracování a analýza textilního nálezu

Textilní fragmenty v korozních produktech

- **Kovové nálezy především z kostrových hrobů z období pravěku a raného středověku**
- **Nejčastěji na železných a bronzových předmětech, ojediněle na drahých a barevných kovech**
- **Odborné zpracování – textilně-technologický průzkum, konzervování, vhodné uložení**

Textilní fragmenty na kovových předmětech

- **Železo**
(meče, nože, srpy,
ocílky, sekery, přezky,
obruče)
- **Bronz**
(rolničky, prsteny,
záušnice, kování)
- **Jiné kovy**

Korozní produkty železa

meče
nože
srpy
ocílky
sekery
přezky
obruče

- **Problematické určení charakteru textilních vláken, která jsou zcela prostoupena korozními produkty**

Korozní produkty železa

kompletní textilní struktura

jednotlivé nitě

Korozní produkty železa

stopy textilní struktury

Korozní produkty železa

Mikulčice,
Břeclav
Pohansko,
Klecany, Žalov

Korozní produkty bronzu

rolničky
prsteny
záušnice
kování

**Korozní produkty obalují vnější povrch vlákna,
které si tak uchovává původní vlastnosti**

Korozní produkty bronzu

Textilní struktura na povrchu předmětu

Textilní struktura dochovaná uvnitř dutého předmětu

Způsoby dochování textilu v korozi

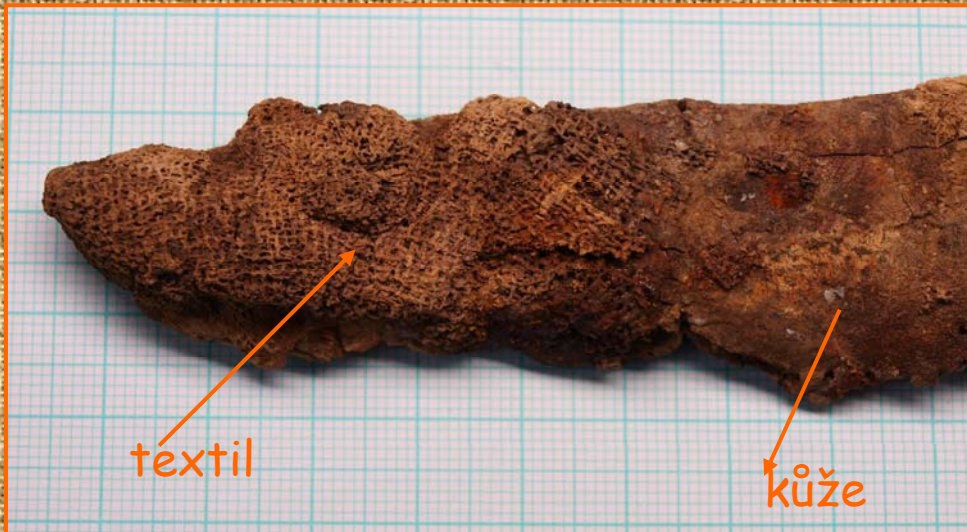

Celý povrch
předmětu
obalen
textilem

Způsoby dochování textilu v korozi

Celý povrch
předmětu pokryt
jiným materiálem a
textilem

Způsoby dochování textilu v korozi

Navrstvení textilu na jednom místě

Samostatné prokorodované textilní fragmenty odpadnuté z povrchu předmětů

Výzkum a konzervace textilních fragmentů v korozních produktech

Dochování textilu spolu s jinými materiály

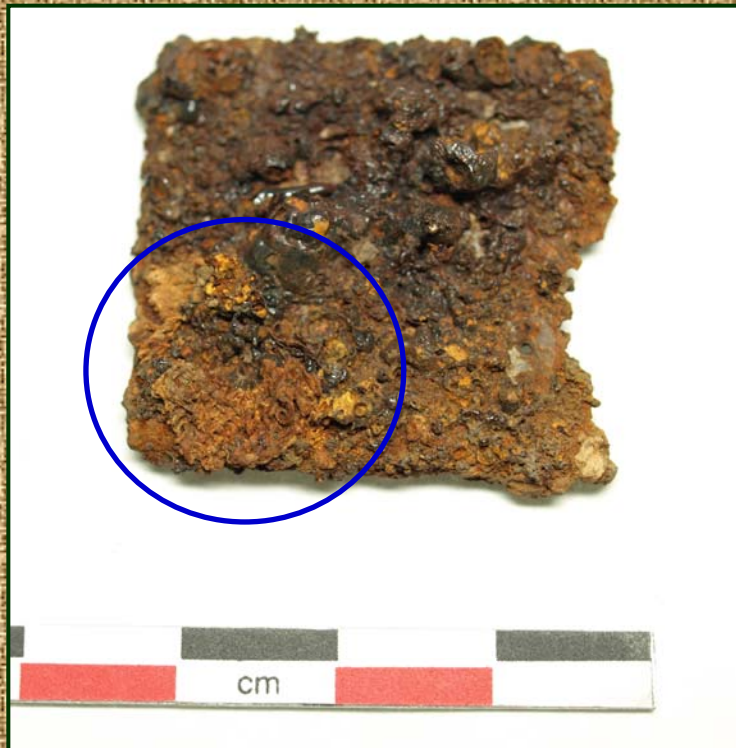
Dochování příčného řezu textilní strukturou

Výzkum a konzervace textilních fragmentů v korozních produktech

stav před konzervací a průzkumem

stav po konzervaci

Výzkum a konzervace textilních fragmentů v korozních produktech

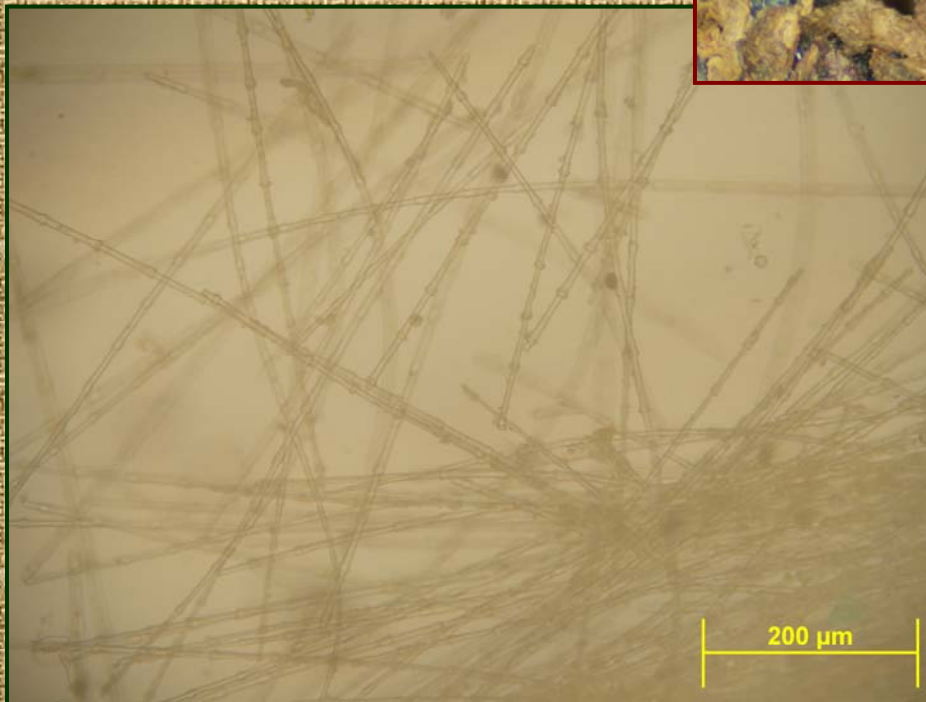
- Konzervátorský a restaurátorský záměr, stanovení priorit
- Mechanické očištění povrchu s důrazem na zachování textilních struktur
- Stanovení postupu ošetření textilních fragmentů
- Dokumentace a mikroskopický průzkum
- Stabilizace předmětu
- Fixace textilních fragmentů a povrchová úprava předmětu

Výzkum a konzervace textilních fragmentů v korozních produktech

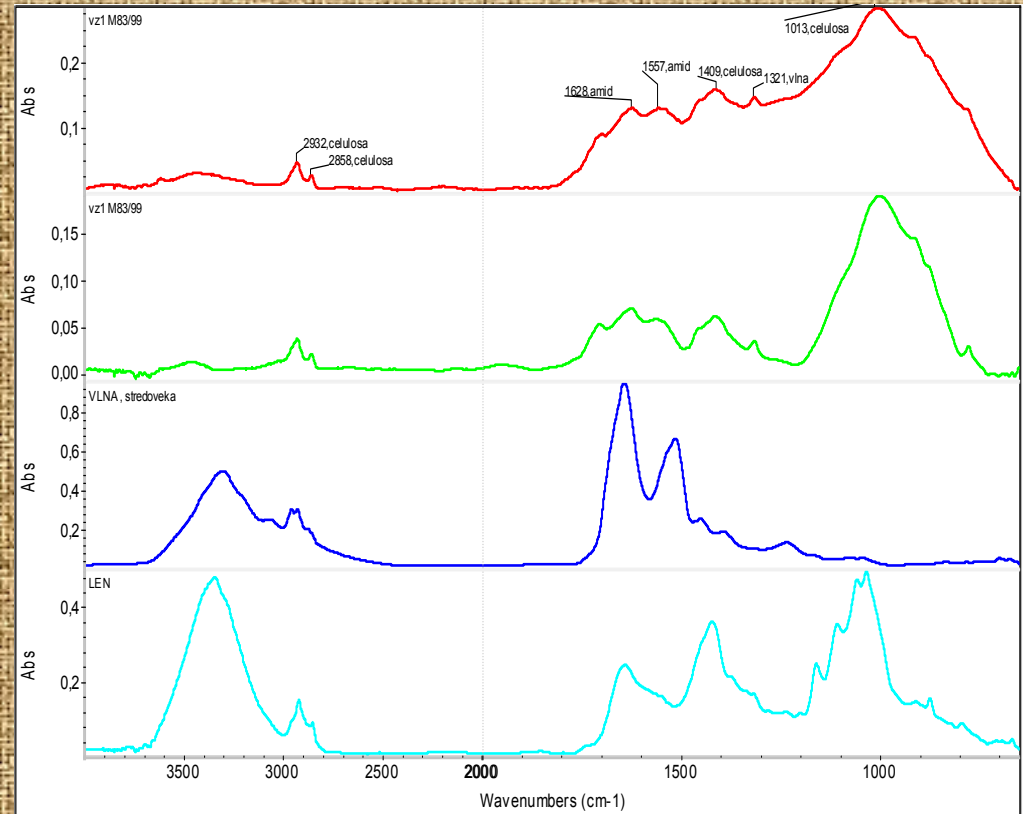
- Optická a elektronová
- mikroskopie

Výzkum a konzervace textilních fragmentů v korozních produktech

- **Infračervená spektroskopie**
- **Vymezení možností použité textilní suroviny**
- **Odebrání nekontaminovaných vzorků před konzervací**

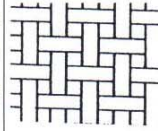

Textilně technologický rozbor

- Stav dochování
- Typ textilie
- Počet a rozměr fragmentů
- Barva
- Textilní surovina
- Tkalcovská vazba
- Dostava
- Zákrut a tloušťka nití
- Další popis

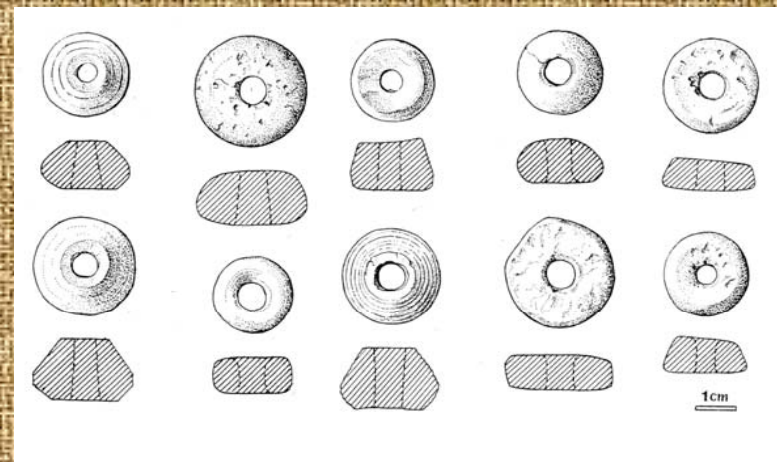
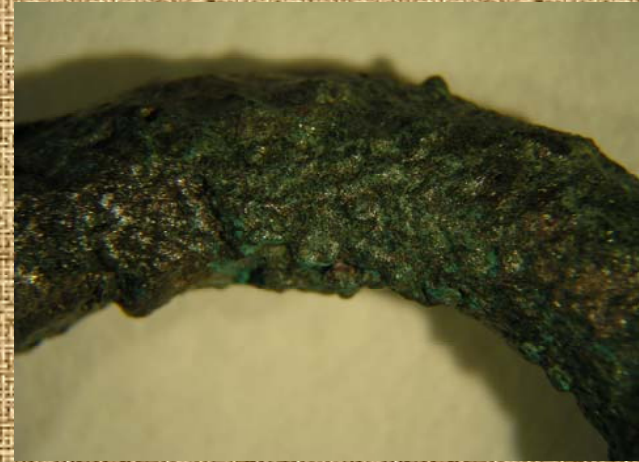

Technologická analýza textilního fragmentu

Instituce: ArÚ AV ČR Praha, v.v.i (M.Kuna)		Rok výzkumu: 1996
Lokalita: Tišice		Př. číslo:
Číslo hrobu: 10		Datace: laténské obd.
Předmět se zachovanými textilními zbytky: meč v pochvě (ve zlomcích)		Materiál předmětu: železo
TECHNOLOGICKÁ ANALÝZA TEXTILNÍHO FRAGMENTU		
Stav dochování: na zlomcích meče v pochvě jsou velice špatně zřetelné zbytky hrubé tkaniny; meč i pochva jsou dochovány ve zlomcích, není jasné jestli jsou stopy textilu po jedné nebo po obou stranách pochvy		
Textilní surovina: neurčitelná		
Barva (současná): hnědá	Foto: ANO (foto: H. Březinová)	
Počet fragmentů: x; několik fragmentů jedné tkaniny, nejzřetelnější jsou 3	Rozměry fragmentů: 30x25; 57x25; 25x45 mm	
Tkalcovská vazba: plátňová (?); vazba je nezřetelná, na fragmentech jsou patrné nitě z různých vrstev tkaniny, což znepřehledňuje jednotlivé vazné body	Schéma vazby: 	
Dostava v jedné soustavě: neurčitelná	Dostava v druhé soustavě: neurčitelná	
Zákrut nití jedné soustavy: 2Z/Z (skané nitě; dvě jednotlivé nitě se zákrutem Z jsou dohromady seskány zákrutem Z)	Zákrut nití druhé soustavy: 2Z/Z (skané nitě; dvě jednotlivé nitě se zákrutem Z jsou dohromady seskány zákrutem Z)	
Tloušťka nití jedné soustavy: 1-1,5 mm (tloušťka skaných nití; tloušťka jednotlivých pramenů není díky setřenému povrchu určitelná)	Tloušťka nití druhé soustavy: 1-1,5 mm (tloušťka skaných nití; tloušťka jednotlivých pramenů není díky setřenému povrchu určitelná)	
Interpretace: -		
Datum: 19.11.2007	Analýzu provedla: PhDr. Helena Březinová, Ph.D., ArÚ AV ČR Praha v.v.i.	

Archeologické nálezy jako pramen poznání textilní produkce

- Archeologické nálezy textilií
- Archeologické nálezy nástrojů používaných při výrobě textilu

Archeologické nálezy nástrojů používaných při výrobě textilu

- Nástroje z organických materiálů
(dřevěné nástroje nebo jejich součásti)
- Nástroje z neorganických materiálů
(přesleny, závaží)
- Rozpoznání v archeologickém
materiálu, interpretace, způsob
používání

TEXTILNÍ VÝROBA

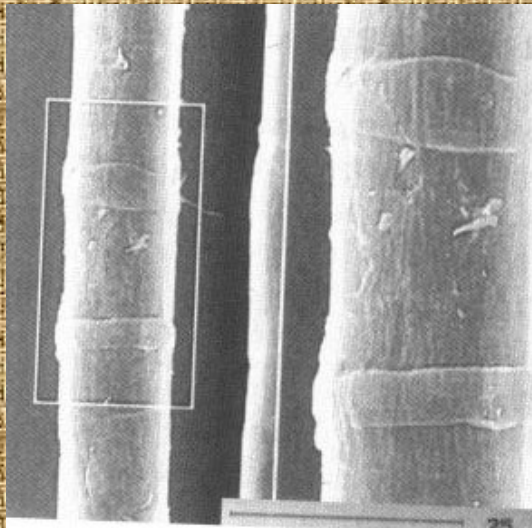

Textilní materiály

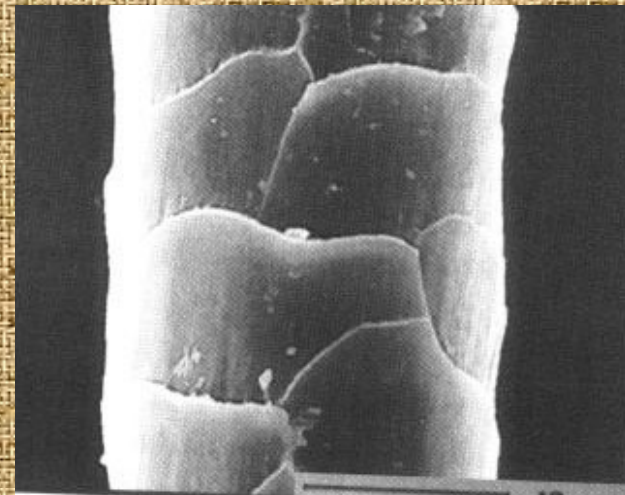
- **Rostlinná vlákna:**
len, konopí, kopřiva
- **Živočišná vlákna:**
ovčí vlna, zvířecí srst, žíně, hedvábí

Struktura textilních vláken

LEN

VLNA

Výrobní postup

Všechny postupy, které souvisejí s výrobou textilu, můžeme rozdělit do pěti základních skupin:

- **příprava textilní suroviny** (pěstování, sklizeň, máčení, rosení, lámání a česání rostlinných vláken, stříhání a vochlování ovčí vlny);
- **výroba příze** (předení za pomoci ručního vřetena);
- **výroba textilií** (tkaní na různých typech tkalcovských stavů, pletení, háčkování, síťování);
- **zušlechtování a úprava textilií** (bělení, barvení, valchování, potiskování);
- **krejčovské práce** (šití oděvů a jiných textilních předmětů).

Nástroje a pomůcky

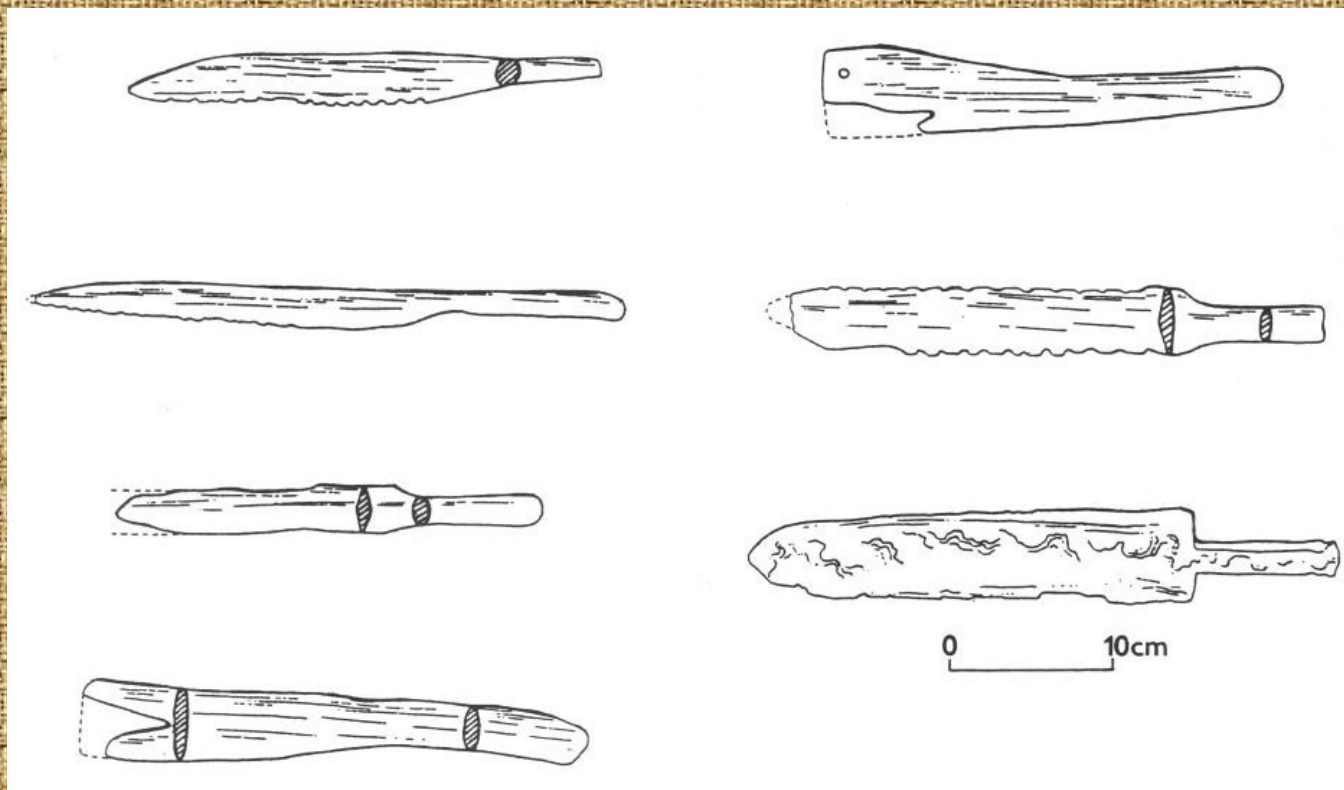
- **Nástroje k přípravě předuva**
- **Nástroje přadlácké**
- **Nástroje tkalcovské a nástroje k netkalcovským technikám**
- **Nástroje k zušlecht'ovacím technikám**
- **Nástroje krejčovské**

Příprava předuva – zpracování textilní suroviny na předuvo

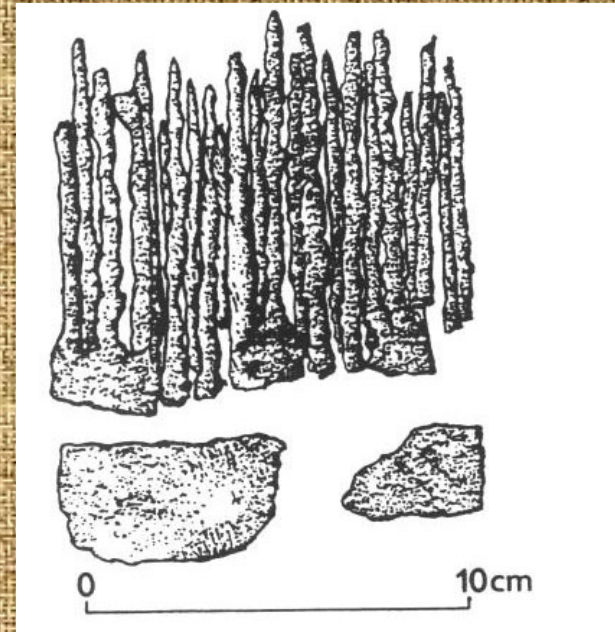
- lamky
- stoupy, tlouky
- třepačky
- vochle
- hřebeny
- nůžky
- pěstování, sklizeň, máčení, rosení, lámání a česání rostlinných vláken
- stříhání a vochlování ovčí vlny

Třepačky

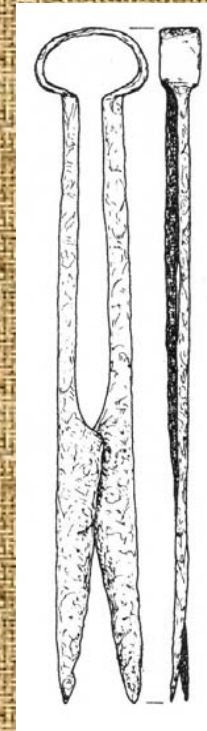

Vochle

Nůžky na stříhání ovcí

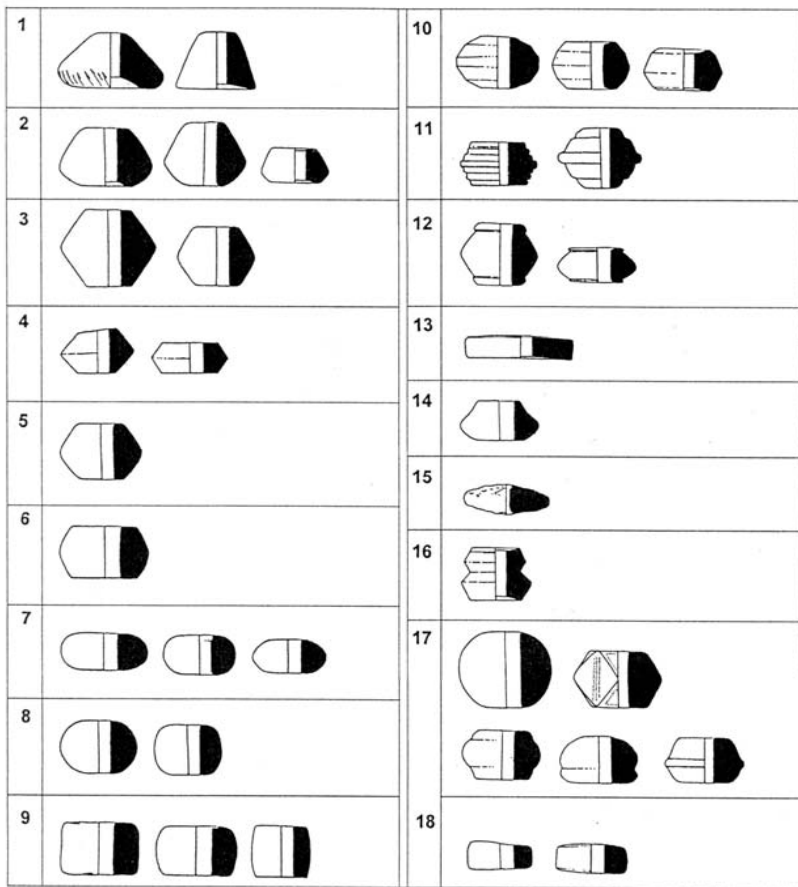

Výroba příze

- **Zpracování přediva na přízi (předení)**
- **Ruční vřeteno – přeslen a dřík**
- **Přeslice**

- **Úprava příze barvením**
- **Motovidlo**

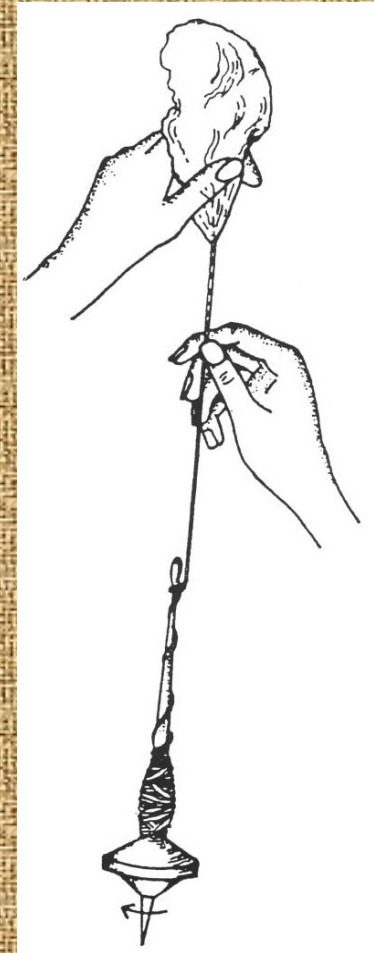

Ruční vřeteno – přeslen a dřík

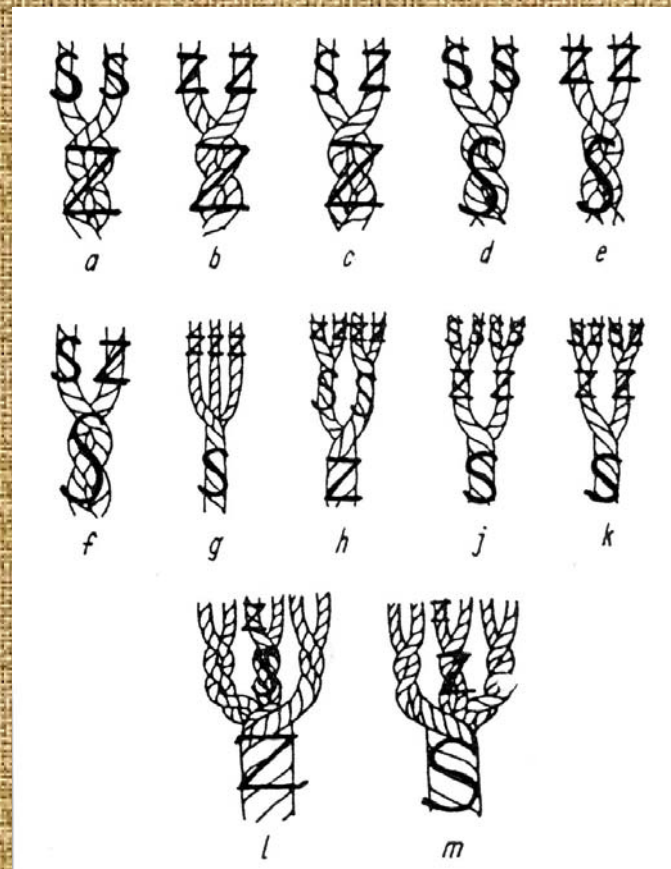
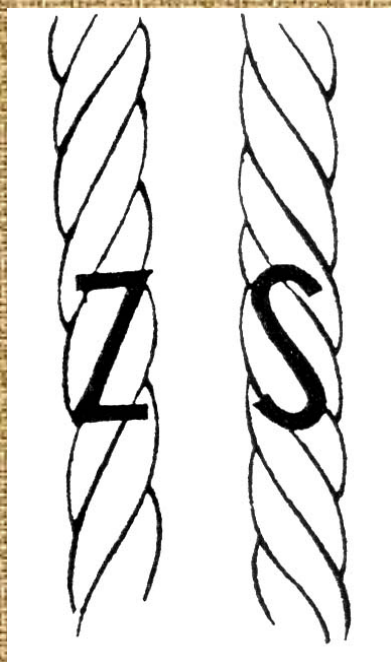
Princip předení

- **Rovnoměrné urovnávání a seskupování vláken textilní suroviny do paralelní polohy a jejich vzájemné kroucení**

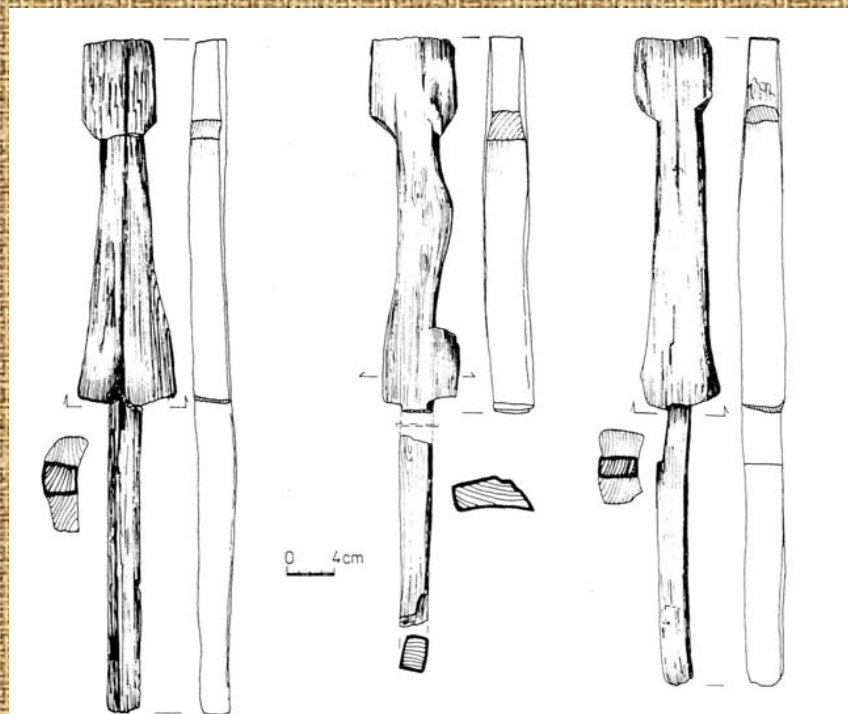

Směry předení a skani

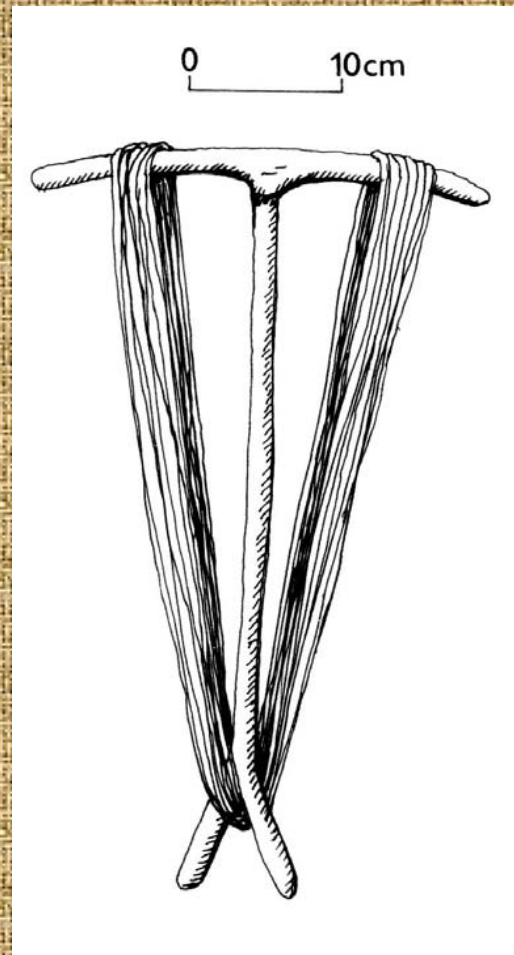

Přeslice

Motovidlo

Barvení příže

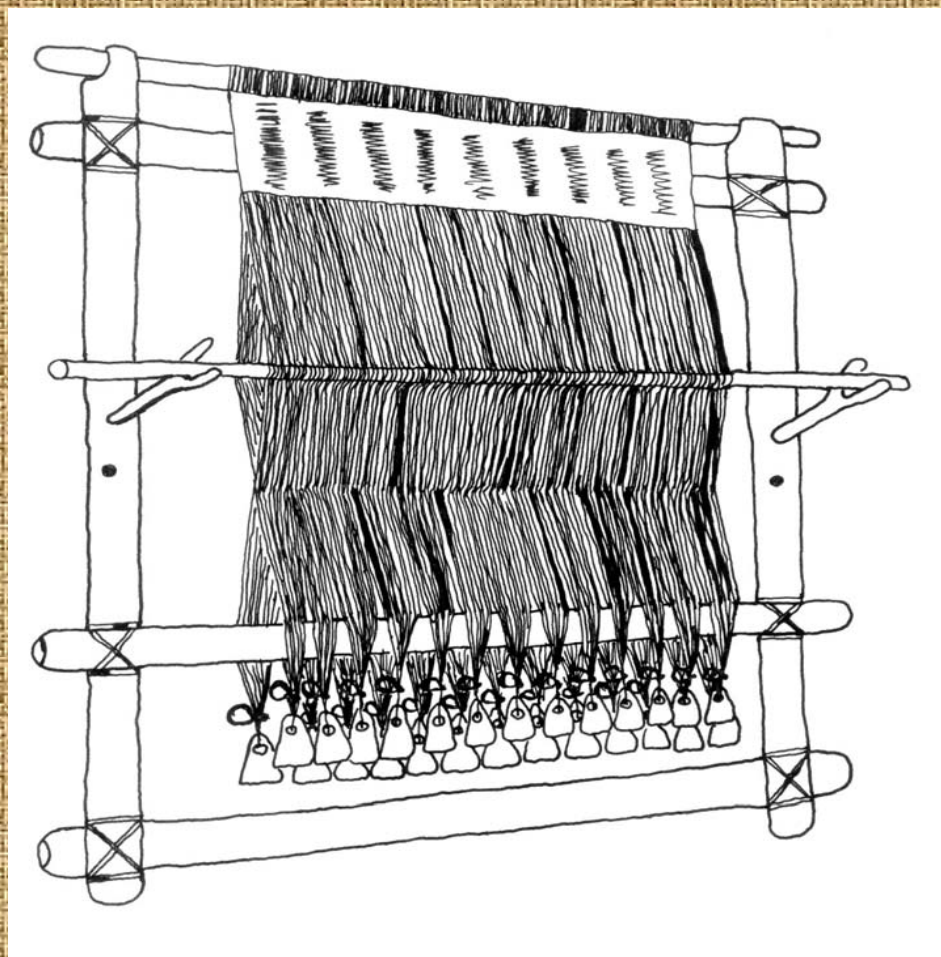

Výroba tkaniny

Tkaní na různých typech tkalcovských stavů

- Bezprošlupový proplétací stav
  - Prošlupový vertikální stav
  - Prošlupový horizontální stav
  - Mřížkový stav
  - Destičkový stav
-
- Tkalcovské závaží, mečíky, člunky

Vertikální tkalcovský stav

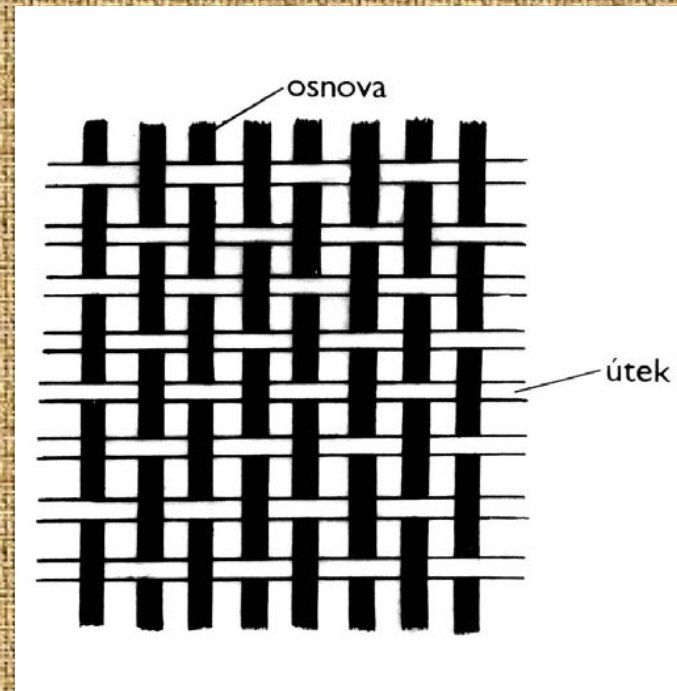

Vertikální tkalcovský stav

Princip tkaní

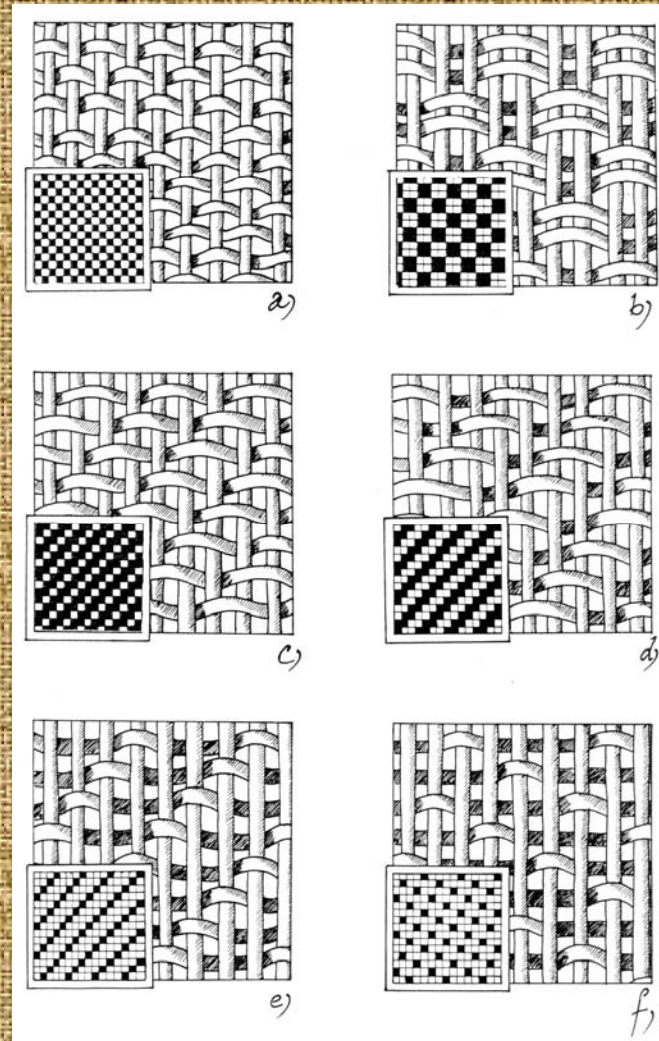
- Křížení dvou soustav nití – osnovy a útku

Tkalcovské vazby

- Vazba plátnová
- Vazba keprová
- Vazba atlasová
- Odvozeniny vazeb

Vertikální tkalcovský stav

Vertikální tkalcovský stav

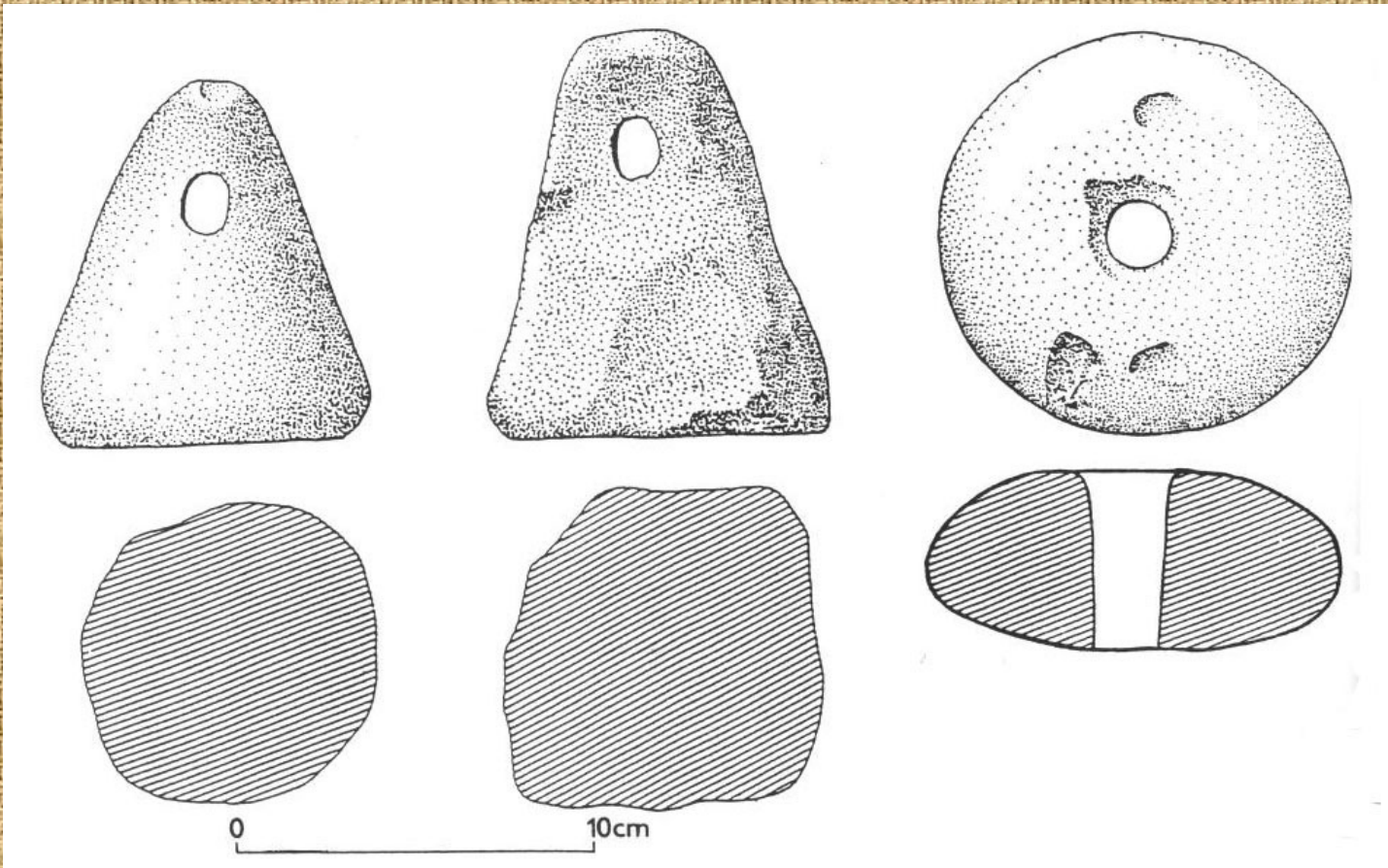

Vertikální tkalcovský stav a mečik

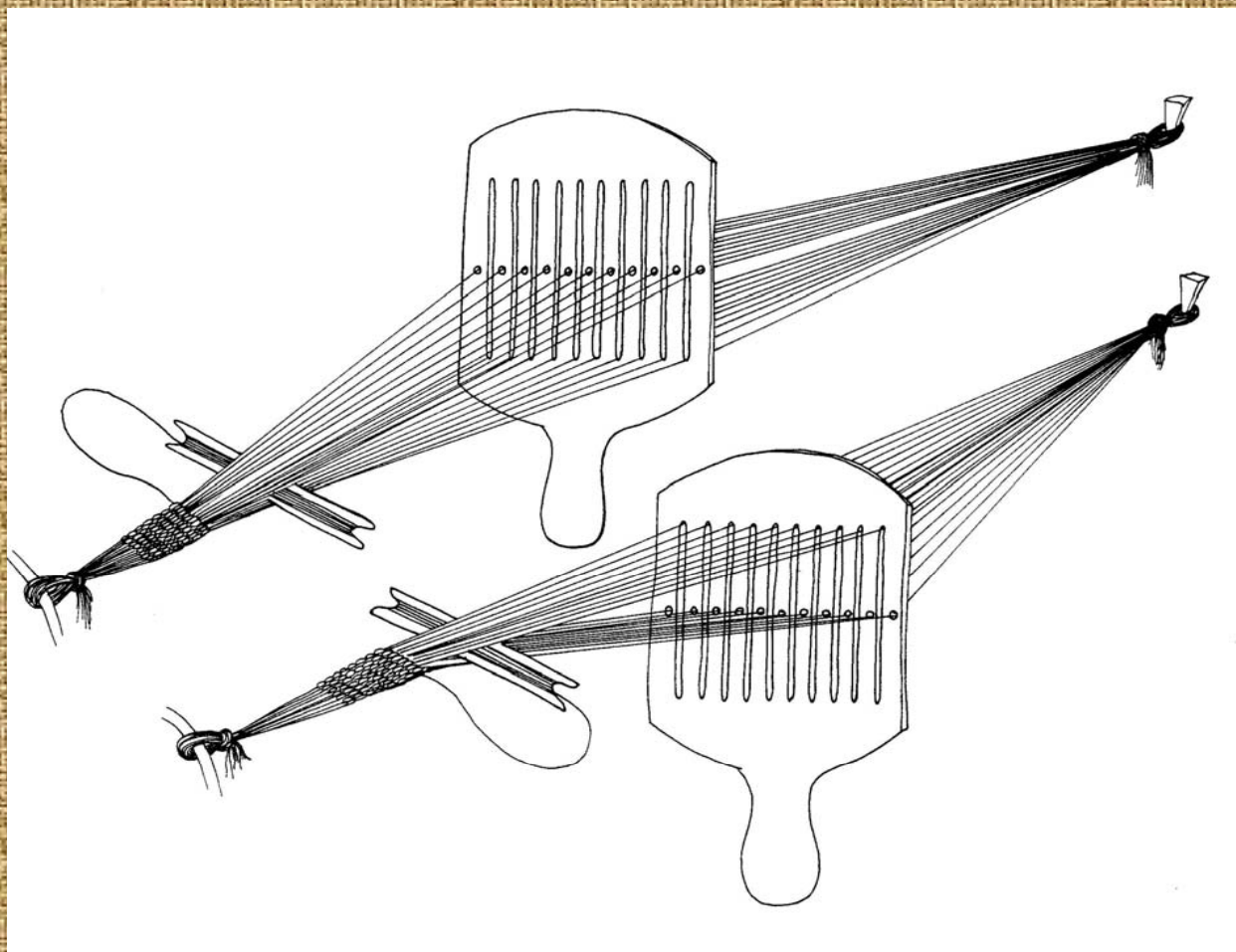

Tkalcovská závaží

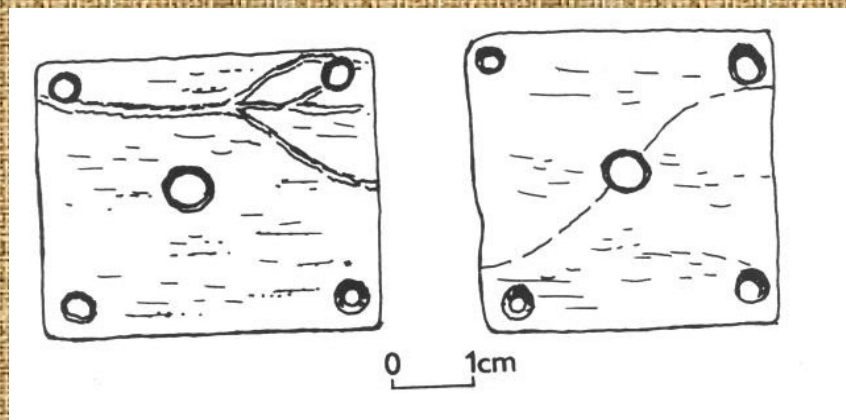

Mřížkový stav

Destičkový stav

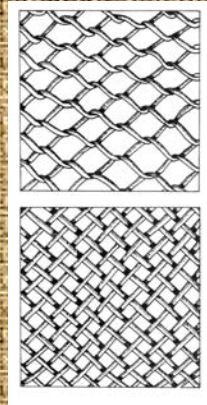
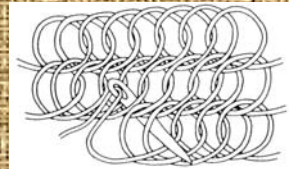
Destičkový stav

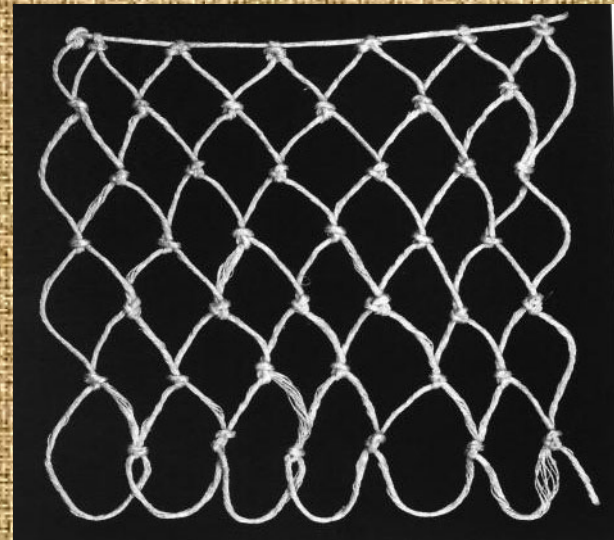
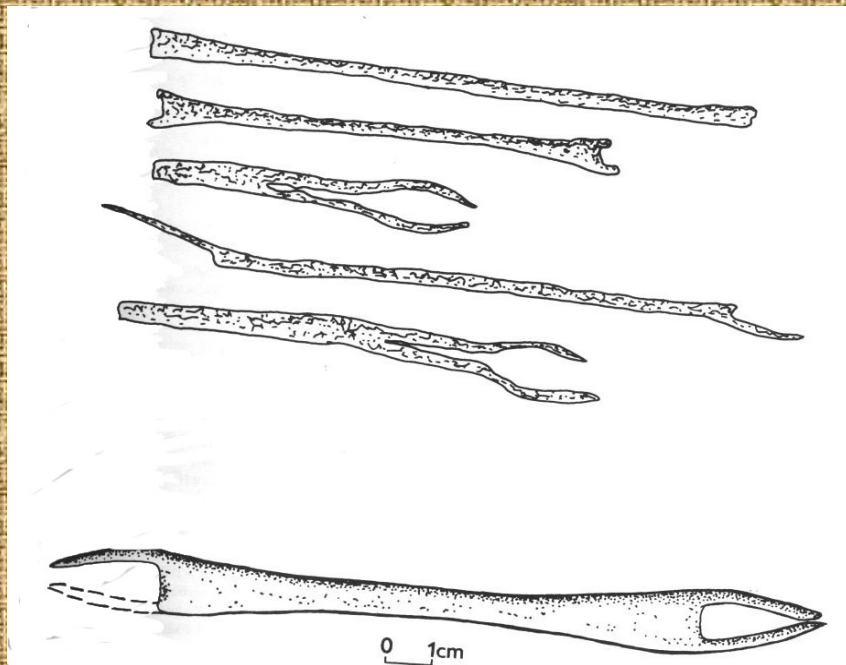

Netkalcovské techniky

- Sítování
- Pletení
- Háčkování
- Pletení na formě (zapjastková technika)
- Pletení na rámu (krosienka)
- Pletení jehlou

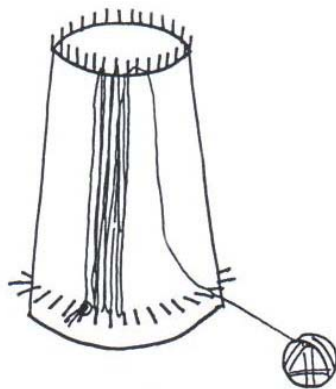

Sítování

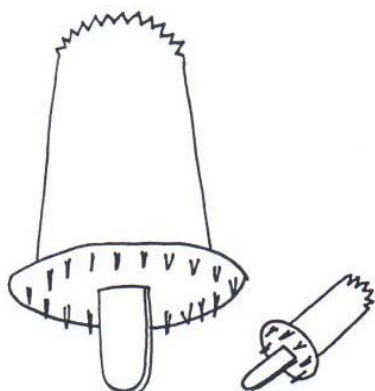

Pletení na formě (zapjastková technika)

Forma na nátepníčky

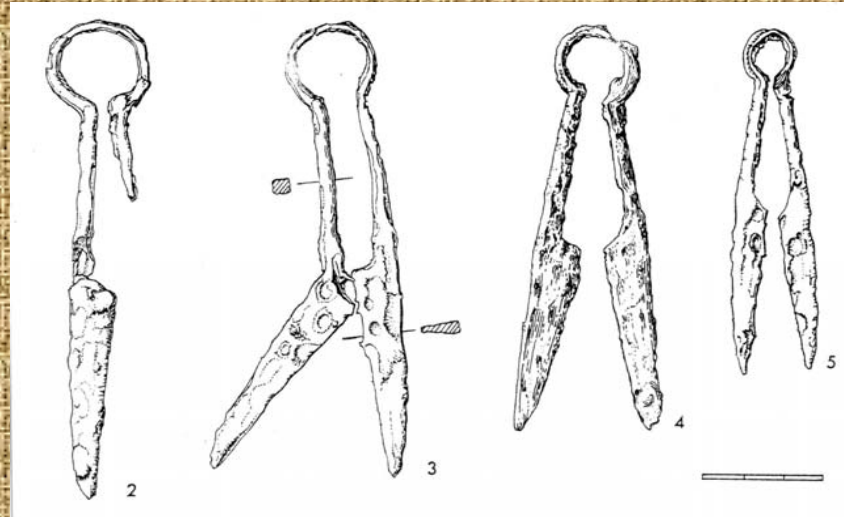

Forma na rukavice i bačkory

Krejčovské nástroje

- jehly
- jehelníky
- nůžky

Úpravy hotových textilií

- **Bělení**
- **Barvení**
- **Potiskování**
- **Valchování**

Využití textilií

- **Oděv a oděvní součásti**
- **Mnohostranné využití v každodenním životě**
  - **zemědělství, řemeslo, domácnost, hygiena, péče o děti, obaly cenných předmětů, pohřbívání**

Oděv a oděvní součásti

- **Spodní šaty**
- **Vrchní šaty**
- **Plášť**
- **Nohavice**
- **Pokrývka hlavy**
- **Váčky**
- **Boty**

Oděv a oděvní součásti

Textilní výroba v raně středověké společnosti – venkovské prostředí

- Domácí výroba s využitím vlastních sil a surovin – domácké řemeslo
- Celoroční výroba – různé fáze textilní výroby v různých ročních obdobích
- Sladění s cyklem zemědělských prací – největší objem textilních prací probíhal v zimním období
- Mužská, ženská i dětská práce
- Velká časová náročnost textilní výroby

Textilní výroba v raně středověké společnosti – prostředí nobility

- **Obchod s textiliemi**
- **Textilie jako forma dávký vládnoucí
vrstvě společnosti**
- **Počátky specializovaného řemesla –
gynacea, textilní dílny pracující pro
nejvyšší společenskou vrstvu**

Gynaceum (představa malíře L. Baláka)

Základní literatura

- *Březinová, H. 1997: Doklady textilní výroby v 6. – 12. století na území Čech, Moravy a Slovenska, PA LXXXVIII, s. 124-179*
- *Holubowicz, W. 1956: Opole w wiekach X - XII, Katowice*
- *Charvát, P. 1990: Pallium sibi nullatenus deponatur: Textilní výroba v raně středověkých Čechách, AH 15, s. 69 - 86*
- *Kaminska, J., Nahlik, A. 1958: Włokiennictwo gdanskie w X - XIII wieku, Acta archaeologica universitatis Lodziensis 6, Łódz*
- *Kostelníková, M. 1973: Velkomoravský textil v archeologických nálezech na Moravě, Studie ARÚ ČSAV Brno, Praha*
- *Kostelníková, M. 1981: Nejstarší doklady o lnářství v Čechách a na Moravě, Lnářský průmysl 4, Trutnov, s. 47 - 68*
- *Kostelníková, M. 1985: Počátky textilní výroby v Čechách a na Moravě, Z dějin textilu, Studie a materiály 9, Ústí nad Orlicí, s. 7 - 36*
- *Maik, J. 1988: Wroby włókiennicze na Pomorzu w okresie rzymskiego i ze sredniowiecza, Acta Archaeologica Lodziensia 34, Łódz, s. 1 – 192*
- *Nahlik, A. 1963: Tkani Novgoroda, Materialy i issledovanija po archeologii SSSR 123, Moskva, s. 228 - 296*
- *Stará - Moravcová, M. 1966: Zur problematik der slawische Textilfunde aus dem 9. - 14. Jahrhundert, Vznik a počátky Slovanů 6, s. 247 - 294*
- *Stará - Moravcová, M. 1966: Lněné a konopné tkaniny u západních a východních Slovanů v době raně historické, ČL 53, s. 71 - 84*